

Descripció del fons documental la Comandància d'Enginyers Militars de Tarragona (1845-1967) segons la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC)

ÀREA D'IDENTIFICACIÓ

Codi de referència:	CAT AHCT 02.01.
Nivell de descripció:	Fons
Títol:	Comandància d'Enginyers de Tarragona
Data:	data de creació: 1845-1967 data d'agregació: 2007
Volum i suport:	4,5 metres (45 capsos, 35 llibres i 5 diaris oficials), paper

ÀREA DE CONTEXT

Nom del productor:	Comandància d'Enginyers de Tarragona
Història del productor:	Felip V signa un decret el 1711 constituint el Cos d'Enginyers, la qual cosa comporta que els enginyers es vagin especialitzant en cada una de les diferents tasques. Com a conseqüència, es perfeccionen les tècniques i els procediments. Els <i>zapadores</i>, els primers enginyers, s'ocupen de la construcció, l'habilitació de camins per passar les tropes i la creació dels assentaments d'artilleria, llocs de places, preparació de defenses en el camp de batalla, o la instal·lació de campaments o camps de refugiats. Els <i>pontoneros</i> es dediquen a la construcció de ponts i els <i>minadores</i> treballen amb explosius. Posteriorment, també es crea el Servei Topogràfic, el Servei d'Aerostació i el Servei d'Automobilisme. En aquest moment s'organitza la forma d'ingressar al Cos d'Enginyers i s'unifica la formació tornant a recuperar l'Acadèmia de Matemàtiques de Barcelona. A principis del segle XVIII es publica la "Reial Ordenança i Instrucció" on s'indiquen les extenses tasques que s'assignen al Cos, tant en l'àmbit militar com en el civil. Per tant, hi ha una manca de diferenciació entre els arquitectes i els enginyers, ja que només es diferencien per la pràctica professional, no per la formació o pel títol.

A més a més, els enginyers s'encarreguen tant de les tasques de les construccions defensives com de les d'organització territorial.

Durant el transcurs del segle XVIII es perfila un canvi dins del mateix Cos d'Enginyers. Es van crear diversos camps d'actuació, és a dir, el Cos es va especialitzant i segmentant en diverses tasques. Es crea el Cos d'Enginyers de la Marina, els Cosmògrafs, el Ram de Camins, Ponts, Edificis d'Arquitectura Civil i canals de rec i navegació.

Aquest moment de bonança laboral i tècnica es veu sotragada a finals del segle XVIII per la creació del Cos Civil d'Enginyers, el qual també crea els seus centres educatius. Per tant, els enginyers militars veuen com les seves competències professionals comencen a minvar segregant les activitats que són específicament militars de les civils.

Història arxivística:

El mes d'octubre de 2001 es trobà el fons de la Comandància d'Enginyers Militars de Tarragona. Amb aquesta descoberta s'inicia un procés d'emergència per la preservació i la conservació de la documentació.

El fons es va dipositar a les dependències municipals de la Casa Castellarnau, és a dir, on hi ha ubicat el Museu d'Història de la Ciutat, per iniciar el seu tractament arxivístic.

Les males condicions de la documentació en el moment de la seva troballa i les condicions meteorològiques del 2004 feren que la proliferació dels fongs i dels insectes dels arxius s'anessin intensificant. Per tant, calia una intervenció d'urgència, amb la tria, avaluació i eliminació dels documents irrecuperable i podien perjudicar la resta del fons.

Després de les tasques de desinfecció es procedí a l'ordenació dels documents. Es va identificar i descriure cada un dels documents de cada lligall. Per aquesta tasca, es va crear una base de dades amb els camps: secció, subsecció, sèrie i subsèrie, lligall, expedient o unitat documental simple (cartes, factures, informes,...) i el número topogràfic.

Finalment, es van ordenar les fitxes de la base de dades per extreure un informe de cada nivell descriptiu.

Dades sobre l'ingrés:

Com s'ha comentat, l'ingrés del fons fou al mes d'octubre de 2001 amb motiu d'unes obres realitzades a l'edifici de la Comandància d'Enginyers de Tarragona, però no fou fins al novembre de 2007

que la documentació es va traslladar al dipòsit que el Servei d'Arxiu i Documentació de l'Ajuntament de Tarragona té a la plaça de la Font núm. 1 de Tarragona.

ÀREA DE CONTINGUT I ESTRUCTURA

Abast i contingut: La documentació està dividida en cinc grans apartats: les construccions militars i civils, la gestió dels recursos humans, la gestió patrimonial, organització de la informació, i relacions externes. Es pot considerar que el gran volum de documentació de tot el fons es troba en l'apartat de construccions militars i civils. Es poden trobar plànols de diversos projectes d'obres, ja siguin de campaments, de casernes militars, de fortificacions i fins i tot, projectes d'obres menors. En l'apartat de la gestió dels recursos humans i règims de previsió social s'observa que el volum de documentació és de la primera meitat del segle XX. També hi ha informació de funcionaris, de les afiliacions de la seguretat social i fins i tot serveis que s'ofereixen als treballadors. Gràcies al bloc de la gestió patrimonial dels béns immobles es pot realitzar un recorregut per les diverses places, diverses construccions del territori que abastava aquesta Comandància. A més a més, apareixen contractistes, els honoraris i fins i tot els diversos materials emprats per les construccions i les obres realitzades. Els apartats de l'organització i gestió de la informació i les relacions públiques i externes vindrien a mostrar el treball intern de la Comandància, és a dir, quins mecanismes s'empraven per portar un control de les tasques, amb quines institucions mantenien relacions i fins i tot, els bans publicats durant la dècada dels anys seixanta.

Sistema d'organització: El sistema arxivístic emprat és la classificació per matèries, el qual és el resultat de l'anàlisi del contingut dels documents, dels assumptes o matèries de que esta compostat el fons. A més a més, aquesta classificació està ordenada alfabèticament.

La documentació està organitzada a partir de cinc nivells. El primer nivell reflecteix les diferents tipologies constructives de la Comandància; el segon nivell, la gestió dels recursos humans; el tercer nivell, la gestió patrimonial; el quart nivell, la gestió

administrativa, i el cinquè nivell, les relacions externes.

D'aquesta organització s'extreuen les competències bàsiques de la Comandància d'Enginyers.

01. Construccions militars i civils

- 01.01. Campaments
  - 01.01.01. Castillejos
    - 01.01.01.01. Planimetria
  - 01.01.02. Mas Enric
    - 01.01.02.01. Planimetria
- 01.02. Obres Menors
  - 01.02.01. Edificis Diversos
    - 01.02.01.01. Actuacions Generals
    - 01.02.01.02. Lleida
    - 01.02.01.03. Reus
    - 01.02.01.04. Salou
    - 01.02.01.05. Seu d'Urgell
    - 01.02.01.06. Tarragona
    - 01.02.01.07. Tortosa
- 01.03. Projectes d'obres
  - 01.03.01. Carrabiners
    - 01.03.01.01. Lleida
    - 01.03.01.02. Seu d'Urgell
    - 01.03.01.03. Província de Tarragona
  - 01.03.02. Casernes
    - 01.03.02.01. Cambrils
    - 01.03.02.02. General Contreras (Tarragona)
    - 01.03.02.03. Guardia Civil
    - 01.03.02.04. Reus
    - 01.03.02.05. Seu d'Urgell
    - 01.03.02.06. Tarragona
    - 01.03.02.07. Tortosa
    - 01.03.02.08. Valls
    - 01.03.02.09. Vilafranca del Penedès
    - 01.03.02.10. Vilanova i la Geltrú
  - 01.03.03. Defenses
    - 01.03.03.01. Lleida
    - 01.03.03.02. Lleida i Tortosa
    - 01.03.03.03. Seu d'Urgell
    - 01.03.03.04. Tarragona
    - 01.03.03.05. Tortosa
  - 01.03.04. Esborranys
    - 01.03.04.01. Barcelona
    - 01.03.04.02. Calafell
    - 01.03.04.03. Reus
    - 01.03.04.04. Tarragona
    - 01.03.04.05. Tortosa
    - 01.03.04.06. Vilafranca del Penedès
  - 01.03.05. Govern Militars

- 01.03.05.01. Tarragona
- 01.03.06. Hermandad del Retirado
  - 01.03.06.01. Tarragona
- 01.03.07. Hospital Militar
  - 01.03.07.01. Tarragona
- 01.03.08. Patronat de Cases Militars
  - 01.03.08.01. Tarragona
- 01.03.09. Planimetria
  - 01.03.09.01. Cementiris
  - 01.03.09.02. Els Vendrell
  - 01.03.09.03. General
  - 01.03.09.04. Reus
  - 01.03.09.05. Tarragona
  - 01.03.09.06. Topogràfics
  - 01.03.09.07. Vilafranca del Penedès
- 01.03.10. Presó Provincial
  - 01.03.10.01. Tarragona

02. Gestió dels recursos humans i règims de previsió social

- 02.01. Personal
  - 02.01.01. Correspondència
  - 02.01.02. Funcionaris
  - 02.01.03. Temporals
    - 02.01.03.01. Afers Generals
    - 02.01.03.02. Calafell
    - 02.01.03.03. Cambrils
    - 02.01.03.04. Castillejos
    - 02.01.03.05. Mas Enric
    - 02.01.03.06. Reus
    - 02.01.03.07. Salou
    - 02.01.03.08. Tarragona
- 02.02. Règims generals de la seguretat social
  - 02.02.01. Afiliacions. Altes i baixes
  - 02.02.02. Classes Passives
  - 02.02.03. Normativa
  - 02.02.04. Patronat Militar
- 02.03. Serveis oferts al personal
  - 02.03.01. Loteria

03. Gestió patrimonials dels béns mobles i immobles

- 03.01. Arrendaments
  - 03.01.01. Lleida
  - 03.01.02. Reus
  - 03.01.03. Tarragona
- 03.02. Inspecció administrativa
  - 03.02.01. Revistes d'Inspecció
- 03.03. Inventaris dels béns immobles
  - 03.03.01. Estadístiques
    - 03.03.01.01. Reus
    - 03.03.01.02. Tarragona

- 03.03.01.03. Tortosa
    - 03.03.01.04. Valls
  - 03.03.02. Informes
  - 03.03.03. Materials de construcció
- 03.04. Manteniment dels béns immobles
  - 03.04.01. Comissió Mixta
    - 03.04.01.01. Tarragona
  - 03.04.02. Contratistes
    - 03.04.02.01. Honoraris
  - 03.04.03. Correspondència diversa
    - 03.04.03.01. Tarragona
  - 03.04.04. Honoraris i materials. Relació d'obres
    - 03.04.04.01. Cambrils
    - 03.04.04.02. Diverses places
    - 03.04.04.03. Lleida
    - 03.04.04.04. Reus
    - 03.04.04.05. Seu d'Urgell
    - 03.04.04.06. Tarragona
    - 03.04.04.07. Torredembarra
    - 03.04.04.08. Tortosa
  - 03.04.05. Instal·lacions
    - 03.04.05.01. Xarxa telefònica
  - 03.04.06. Pagadoria de Comptes
    - 03.04.06.01. Correspondència
    - 03.04.06.02. Factures
    - 03.04.06.03. Instruccions administratives
    - 03.04.06.04. Liquidacions
    - 03.04.06.05. Llibres de Caixa
    - 03.04.06.06. Relació de despeses
  - 03.04.07. Requisits dels materials
- 04. Organització i gestió de la informació
  - 04.01. Coordinació administrativa
    - 04.01.01. Impresos oficials
  - 04.02. Gestió de la biblioteca
    - 04.02.01. Adquisicions
      - 04.02.01.01. Compres i publicitat
    - 04.02.02. Inventaris
  - 04.03. Govern de la Generalitat
    - 04.03.01. Correspondència oficials
  - 04.04. Registre general de correspondència
    - 04.04.01. Registre de sortida correspondència oficial
  - 04.05. Registre general de documentació
    - 04.05.01. Inventari
    - 04.05.02. Registre general d'entrades i sortides
- 05. Relacions públiques i externes
  - 05.01. Actes oficials
    - 05.01.01. Bans
      - 05.01.01.01. Esborranys

- 05.01.01.02. Impresos
- 05.01.01.03. Mecanografiats
- 05.02. Relacions externes
  - 05.02.01. Actes Socials
  - 05.02.02. Govern Civil

Informació sobre avaluació, tria i eliminació:

Tota la documentació es considera de conservació permanent, ja que és documentació original i creada per l'Administració Pública.

Incrementos:

No es preveuen increments ja que el productor no existeix. En el cas que apareguessin més documents s'incorporarien al Fons de la Comandància d'Enginyers de Tarragona del Servei d'Arxiu i Documentació de l'Ajuntament de Tarragona.

ÀREA DE CONDICIONS D'ACCÉS I ÚS

Condicions d'accés:

D'acord amb la normativa vigent, i tenint en compte que la documentació és pública, els documents del fons són de lliure accés.

Condicions de reproducció:

La reproducció dels documents i l'ús de les reproduccions queden contemplats en el Reglament de l'Arxiu de l'Ajuntament de Tarragona i patrimoni documental en el capítol IV, articles 54-57.

Llengües i escriptures dels documents:

La llengua de la documentació és la castellana. En general l'escriptura de la documentació és impresa, exceptuant alguns casos en què és manuscrita.

Característiques físiques

i requeriments tècnics:

Està en força bones condicions, ja que abans de començar el tractament arxivístic s'hagué de realitzar un procés de sanejament de tota la documentació.

Instruments de descripció:

Per l'usuari està a disposició un inventari - catàleg en suport paper amb la documentació.

ÀREA DE DOCUMENTACIÓ RELACIONADA

Existència i localització dels originals:

Els originals es conserven a les dependències municipals del Servei d'Arxiu i Documentació de l'Ajuntament de Tarragona (CAT AHCT 02.01.).

Existència i localització de reproduccions:

Tota la documentació és original, per tant, no existeixen reproduccions.

Documentació relacionada:

El fet que la Comandància d'Enginyers tingués seu en diferents punts de l'Estat Espanyol i del continent americà, cal suposar que la seva documentació està ubicada en les delegacions respectives.

Bibliografia:

AMADO LAGUNA DE RINS (S.A.). *Fábrica de aparatos para las ciencias y tornillería. Catálogo General*. Sección V.E.L. Zaragoza, 1921.

ARCOS Y MIRANDA, D. Antonio los. *Los nuevos cuarteles de Infantería de Pamplona*. Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros del Ejército, 1908.

BERROCAL GARRIDO, José A. *Organización del Archivo de la Capitanía General del Departamento de Cádiz*. Madrid. Depósito Hidrográfico, 1899.

CADENAS Y VICENT, Vicente de. *Archivos militares y civiles donde se conservan fondos de carácter castrense relacionados con expedientes personales militares*. Madrid. Hidalguía, 1975.

CÁRDENAS PIERA, Emilio de. *Expedientes militares: siglos XV al XIX*. Madrid, 1986.

COMISIÓN ESPAÑOLA DE HISTORIA MILITAR. "Los centros históricos militares españoles". *Revue Internationale d'Histoire Militaire*. Núm. 56 (1984).

CUBIERTAS Y TEJADOS, S.A. COMPAÑÍA GENERAL DE CONSTRUCCIONES. *Resultado de los ensayos practicados por el Laboratorio del material de Ingenieros del Ejército con tejas de pizarra natural, cuya venta exclusiva corre a cargo de esta Compañía*. Madrid. Ingenieros del Ejército, 1918.

CUERPO DE INGENIEROS DEL EJÉRCITO. *Establecimiento Central de Guadalajara. Revista del excelentísimo señor ministro de la Guerra. Ejercicios finales de escuela práctica.* Guadalajara. Talleres del depósito de la Guerra, 1855.

CUERPO DE INGENIEROS DEL EJÉRCITO. *Estado del Cuerpo de Ingenieros del Ejército.* Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros, 1866.

CUERPO DE INGENIEROS DEL EJÉRCITO. *Estado del Cuerpo de Ingenieros del Ejército.* Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros, 1877.

CUERPO DE INGENIEROS DEL EJÉRCITO. *Reglamento para la instrucción táctica de las tropas de ingenieros.* Madrid. Imprenta Eduardo Arias, 1915.

DIRECCIÓN GENERAL DE PREPARACIÓN DE CAMPAÑA. *Reglamento de organización y preparación del terreno para el combate (tomo II).* Madrid. Talleres del Depósito de la Guerra, 1928.

DIRECCIÓN GENERAL DE PREPARACIÓN DE CAMPAÑA. *Reglamento para la instrucción del personal de telegrafía óptica.* Madrid. Talleres del Depósito Geográfico e Histórico del Ejército, 1928.

DIRECCIÓN GENERAL DE PREPARACIÓN DE CAMPAÑA. *Reglamento para la instrucción técnica de las tropas de pontoneros (primera parte). Instrucción para los cabos y soldados.* Madrid. Talleres del Depósito de la Guerra, 1928.

DIRECCIÓN GENERAL DE PREPARACIÓN DE CAMPAÑA. *Reglamento para la instrucción técnica del personal de telegráfica eléctrica.* Madrid. Talleres del Depósito de la Guerra, 1928.

ESCUELA CENTRAL DE GIMNASIA. *Baloncesto (Basket-ball).* Toledo. Imprenta del Colegio de María Cristina, 1925.

Fuentes para la Historia Militar en los Archivos Españoles. Vi Jornadas Nacionales de Historia Militar. Sevilla, 6-10 de mayo de 1996. Sevilla, 2000.

GALLEGO RAMOS, E. "Los ingenieros militares en la esfera particular". *Memorial de Ingenieros del Ejército*. Vol. XXVI. Núm. V (1909). p. 299-326.

GILBERT RODRÍGUEZ, Narciso. *Archivos militares: reglamento para su régimen y servicio*. Madrid, 1946.

JUNTA CENTRAL DE TRANSPORTES. *Recopilación de disposiciones sobre estos servicios e instrucciones para tramitar sus expedientes*. Madrid. Imprenta San José, 1925.

LÓPEZ BARVAYO, Francisco. *Manual práctico militar para los trabajos en las vías férreas*. Madrid. Litografía de F. Pajares, 1886.

LÓPEZ GARVAYO, Francisco. *Manual práctico militar para los trabajos en las vías férreas*. Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros del Ejército, 1880.

MARVÁ Y MAYER, José (coronel). *Informes sobre almacenes de explosivos*. Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros, 1903.

MARVÁ Y MAYER, José (coronel). *Laboratorio del material de ingenieros*. Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros, 1899.

MINISTERIO DE DEFENSA. *Centro Cultural de la Defensa: informe sobre los centros culturales de los Ejércitos*. Madrid. Ministerio de Defensa, 1988.

MINISTERIO DE LA GUERRA. *Datos relativos a la organización, mando y distribución del Ejército y al presupuesto de guerra*. Madrid. Talleres del depósito de la Guerra, 3, 1923.

MINISTERIO DE LA GUERRA. *Datos relativos a la organización, mando y distribución del Ejército y al presupuesto de guerra*. Madrid. Talleres del depósito de la Guerra, 4, 1923.

MINISTERIO DE LA GUERRA. *Datos relativos a la organización, mando y distribución del Ejército y al presupuesto de guerra*. Madrid. Talleres del depósito de la Guerra, 1925.

MINISTERIO DE LA GUERRA. *Disposiciones acerca de las relaciones que deben existir entre el Archivo y las Direcciones y Secciones de este Ministerio*. Madrid. Depósito de la Guerra, 1886.

MINISTERIO DE LA GUERRA. *Extracto de organización militar de España*. Madrid. Talleres del depósito de la Guerra, 1926.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO . ESTADO MAYOR CENTRAL. *Normas provisionales para la instrucción y empleo táctico del tubo lanzagranadas c.c. de 60 mm modelo 48*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1951.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Infantería. Normas provisionales sobre el combate de las unidades (segunda parte)*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1952.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Infantería. Normas sobre cooperación con otras armas, casos particulares del combate y servicios*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1958.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Instrucción del cuerpo de ingenieros en el año 1920. Impresiones y notas sugeridas de la lectura de las memorias de instrucción y escuelas prácticas de las unidades y servicios*. Madrid. Talleres del Depósito de la Guerra, 1921.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Normas provisionales para la instrucción de tiro con fusil ametrallador*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1946.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Normas sobre la instrucción de combate*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1954.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Reglamento de campos de tiro*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1958.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. ESTADO MAYOR CENTRAL. *Reglamento provisional para las operaciones terrestres*. Madrid. Imprenta del Servicio Geográfico del Ejército, 1954.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. *Organización del Ejército de la Península*. Se. SI, 1928.

MINISTERIO DEL EJÉRCITO. *Relación núm. 6 de las Pensiones que se conceden a herederos de indígenas marroquíes combatientes muertos con motivo de la Guerra de la liberación*. Madrid, Imprenta Diario Oficial, 1942.

MONTEPIO NACIONAL DE PREVISIÓN SOCIAL. *Estatuto del Montepío Nacional de previsión social de los trabajadores en las industrias de la Construcción y obras públicas*. SI. Se, 1948.

MURO MORALES, José Ignacio. "Ingenieros militares en España en el siglo XIX. Del arte de la guerra en general a la profesión del ingeniero en particular". *Scripta Nova. Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. VI. Núm. 119 (93). 1 de agosto de 2002.

ORDOVÁS, Juan José de. *Plan de un Depósito de la Guerra y proyecto de Reglamento para el Archivo del mismo*. S.I., S.N. Biblioteca del Servicio Histórico Militar, 1950.

O-RYAN, Tomas (coronel). *Letrinas de hierro*. Madrid. Imprenta del Memorial de Ingenieros, 1956.

REGLAMENTO del Patronato del Archivo General Militar, del Museo Histórico Militar, de las Bibliotecas Divisionarias Militares y sus Dependencias. S.N. S.A.

RÍO PÉREZ, Emilio del. *Manual práctico del Archivo Militar: adaptación moderna al Reglamento de Archivos Militares*. Madrid, 1952.

SA. *Fábrica de aparatos para las ciencias y tornillería*. Catálogo General. Sección V.D.L. Zaragoza. Artes Gráficas Gregorio Casañal, 1921.

SA. *Fábrica de aparatos para las ciencias*. Catálogo General. Sección V.F.L. Accesorios de campo. Zaragoza. Artes Gráficas Gregorio Casañal, 1921.

ÀREA DE CONTROL DE LA DESCRIPCIÓ

Autoria i data: L'inventari fou redactat per Elena de Ortueta i Daniel Piñol el desembre de 2003.

Fonts: S'ha utilitzat com a fonts la bibliografia citada en l'apartat de Bibliografia.

Regles o convencions: Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC), Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Subdirecció general d'Arxiu i Associació d'Arxivers de Catalunya, 2007.